

**Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta**

Teze disertační práce

2019

Michal Čuřín

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Česká homosexuální próza po r. 1989

Teze disertační práce

Autor:	Mgr. Michal Čuřín
Studijní program:	P7310 Filologie
Studijní obor:	Teorie a dějiny české literatury
Vedoucí práce:	M.A. Roar Lishaugen, Ph.D.
Oponenti práce:	doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc., Dr. Phil. Franz Schindler

Obsah

Úvod.....	5
Homosexualita? Kapitola terminologická.....	7
Kapitola metodologická	9
Česká homosexuální próza pro dospělé čtenáře po r. 1989	15
Dětská literatura, literatura pro mládež a dospívající s homosexuální tematikou.....	18
Periodický tisk s homosexuální tematikou	19
Závěr.....	23
Resumé	26
Publikační činnost a aktivní vystoupení na konferencích k tématu disertace	29

Úvod

Disertační práce s názvem *Česká homosexuální próza po r. 1989* si klade za cíl popsat specifické projevy homosexuální zkušenosti v současné české beletrii. Předmětu výzkumu bylo dosud věnováno několik studií, které se ve své většině soustředily pouze na nemnoho vybraných literárních artefaktů zpravidla vyšší umělecké úrovně. Mimo zájem badatelů prakticky zcela zůstaly texty populárního charakteru či díla přímo ze spodních pater literární tvorby, stejně tak jako literatura pro nedospělé čtenáře a literární projevy v seriálových publikacích. Předložená práce se pokouší tuto mezeru zacelit při vědomí toho, že i texty stojící mimo zájem mainstreamové kritiky a dosavadního vědeckého bádání mohou dotvořit obraz o představách, názorech, stereotypech, vizích atd. osob s menšinovou sexuální orientací a jejich specifických konkretizacích v próze; a že rovněž i tyto texty fungují jako neopominutelná součást literárního komplexu, který jsme nazvali homosexuální literatura.

V úvodní kapitole terminologické se vypořádáváme s problematikou pojmenování předmětu našeho zájmu s ohledem na historické a ideologické pozadí a nabízíme popis úzu této záležitosti v českém jazyce. Kapitola metodologická se věnuje vymezení předmětu našeho zájmu a volbě vhodné metody práce. Čelní pozici zaujímá samotná definice homosexuální literatury coby specifického projevu menšinové literatury vznikajícího na českém území po r. 1989 jako určité novum navazující na jednotlivé artefakty zobrazující homosexuální zkušenost v obdobích předcházejících. Vymezení homosexuální literatury se opírá jednak o vybrané teoretické konstrukty, jednak o srovnání s dalšími typy již popsanych či etablovaných menšinových a speciálních literatur. Metoda výběru a třídění materiálu a následná práce s ním vzejde z kritiky pozitivistických, biografických a homotextuálních přístupů s konečnou preferencí hlediska tematického.

Kapitola s názvem *Česká homosexuální próza pro dospělé čtenáře po r. 1989* podává chronologicko-tematický přehled současné české homosexuální literatury doplněný o analytické a interpretační části s cílem poskytnout (s nárokem na relativní úplnost) přehled literárních artefaktů, v nichž se homosexualita stává konstitutivní složkou textu. Cílem mj. bude identifikovat a popsat opakující se strategie, prostřednictvím jichž je prezentována homosexualita, a určit případné trendy či vývojové tendence typické pro sledované období. Kapitola *Dětská literatura, literatura pro mládež a dospívající s homosexuální tematikou* na rozdíl od produkce pro dospělé čtenáře poskytuje kompletní přehled homosexuální prózy

určené dětskému a dospívajícímu čtenáři včetně současné produkce překladové literatury, což umožní zajímavé srovnání původní a převzaté tvorby. Pozornost bude věnována rovněž didaktickému či persvazivnímu rozměru publikací pro nedospělého čtenáře, neboť tento se ukazuje být nedílnou součástí většiny analyzovaných textů.

V kapitole *Periodický tisk s homosexuální tematikou* uvádíme výsledky výzkumu seriálových publikací určených (převážně) pro homosexuální publikum se zaměřením na problematiku krásné literatury. Vedle základního popisu periodik stran cílového publika, charakteristiky titulu, obsažených témat, žánrů, rubrik ad. se zaměřujeme pouze na beletrii, tj. původní (amatérskou i profesionální) a převzatou tvorbu, pozornost je věnována rovněž metatextům doplňujícím či upřesňujícím texty krásné literatury. Podobně jako v předcházejících kapitolách i zde bude cílem pokusit se nalézt určité vývojové tendence, proměny v motivicko-tematické skladbě, neméně podstatnou bude i otázka možného rozdílu mezi tvorbou produkovanou muži a ženami.

Homosexualita? Kapitola terminologická

V současném odborném ani populárním diskurzu neexistuje v českém prostředí jediný pojem, který by dominoval v diskuzi o stejnopohlavní problematice. Ať už zvolíme kteroukoli variantu, vždy budeme vstupovat na hřiště, na němž je rozehrána složitá hra kontextů a intertextových odkazů, vždy zde bude způsob myšlení, který bude odkazovat k medicinalizovanému pojetí či aktivistické poloze atp.

Zkusme prozkoumat jednotlivé varianty a vybrat nejvhodnější z nich. Pokud bychom přijali pojem gay, který vychází z příslušné subkultury a tudíž (alespoň v českém úzu) není zatížen negativními konotacemi, budeme se nadále potýkat s problémem praktického rázu, jak označovat celou skupinu takovýchto jedinců, neboť výraz zahrnuje zpravidla pouze příslušníky mužského pohlaví. V tomto ohledu si příliš nepomůžeme ani spojením s výrazem lesba, protože opět budeme vylučovat osoby z našeho popisu jedince s preferencí obou pohlaví atd.

Částečné východisko je možno spatřovat v užívání rozšířené zkratky LGBT (lesby, gayové, bisexuálové a transgenderové osoby), někdy můžeme zkratku vidět v podobě LGBTA, která doplňuje osoby asexuální. Toto řešení trpí dvěma neduhy. Zaprvé lze si jen obtížně představit zapojení této zkratky do běžné řeči tak, aby to nepůsobilo příznakově. A zadruhé i v případě, že bychom zkratku rozšiřovali o další počáteční písmena, těžko bychom mohli být spokojeni s úplností popisu, vždy totiž bude odkazovat k esencialistickému pohledu na problematiku sexuální orientace.

Tuto potíž by vyřešilo používání pojmu queer, který pod svou pojmovou neurčitostí dokáže umístit téměř jakoukoli identitu, orientaci či performativitu. Problém ale spočívá v tom, že pro řadu artefaktů, s nimiž budeme zacházet, by užití tohoto pojmu působilo ahistoricky.

Při vědomí nemožnosti nalézt ideální řešení, volíme přístup arbitrární, vyhovující předmětu našeho zkoumání. Rozhodli jsme se pro účelnou kombinaci užitých pojmů. Vycházíme z převažujícího úzu v českých odborných publikacích tematizujících stejnopohlavní vztahy, které pracují s pojmem homosexuál (resp. homosexuální, homosexualita atp.). Pojem homosexuál budeme používat pro označení osoby projevující náklonnost k osobě téhož pohlaví. Za homosexuální (chování) budeme označovat takový jev, který implikuje výše uvedenou náklonnost, ale zároveň takové jednání, které nevypovídá a priori nic o sexualitě aktéra. A konečně homosexualitou budeme rozumět náklonnost mezi osobami stejného pohlaví. Záměrně vynecháváme adjektivum běžně doplňované ke slovu náklonnost (tj. pohlavní, citová apod.), neboť kvalita či podstata této náklonnosti bude rovněž předmětem našeho zkoumání.

Hyponymním pojmem k pojmu homosexuál rozumějme označení lesba (lesbický, lesbismus) se stejnými charakteristikami jako u nadřazeného pojmu.

Ve svém výkladu se ale nevyhneme ani užití pojmu gay (jako substantiva i adjektiva), ale to pouze v případě, kdy budeme zdůrazňovat určité kvality s ním spojené. Slovo gay pro nás tedy nebude termínem výchozím a neutrálním, ale termínem nesoucím význam odkazující k emancipačnímu, sebeuvědomovacímu či aktivistickému rozměru daného jevu, budeme jej vidět jako pojem, který vychází z určité v čase určené kulturní a společenské situace.

S pojmem queer (queerový) budeme rovněž zacházet s ohledem na jeho kvality vycházející ze snahy překonat esencialistický pohled na identitu a genderové role, opět v něm budeme vidět jev s relativní přesností umístitelný na časovou osu.

Kapitola metodologická

Nemůžeme se přiklonit k pojetí, které odmítá samotnou existenci homosexuální literatury, resp. tímto pojmem označuje pouze texty ideologické a aktivistické, jimiž nemá cenu se zabývat. Za hodné zřetele pokládá pouze taková esteticky hodnotná díla, která zobrazují homosexuální zkušenost tzv. pravdivě, tedy texty, jichž účelem je vřazovat homosexualitu do obecné zkušenosti lidstva, nikoli provádět ghettoizaci. Takový pohled pokládáme za mylný, neboť zaměřuje pozornost jen na určitý výsek literární produkce a vylučuje snahu po komplexním pohledu na projevy homosexuální zkušenosti v literatuře.

Stejně tak se budeme vymezovat proti prostému biografismu, jenž do středu své pozornosti staví autorskou individualitu a v našem případě s preferencí rozlišujícího aspektu ukotveného v domnělé, přisuzované nebo skutečné homosexualitě. Opačná krajnost pokoušející se popsat specifický způsob homosexuálního psaní, jakýsi analog *écriture féminine*, neboť opět tento způsob kategorizace přes svou proklamativní zaujatost textem hledá jakési ideální formy mimo něj. Nutně se pak dochází k preskriptivní poetice a vylučování z kánonu děl, která nejsou dostatečně „gay“. Vůbec toto esencialistické trvání na souboru určitých ustálených znaků případného homosexuálního psaní považujeme za pochybné. A postup opačný, tedy hledání jakýchsi společných forem (v nejširším slova smyslu) nenachází oporu v materiálu, přestože jistě nijak nepopíráme určité společné rysy, strategie, figury atp., jež v homosexuální literatuře mohou mít zastoupení častější než v obecném souboru.

Jako nejvhodnější metoda pro organizaci a popsání námi zvoleného materiálu se jeví přístup homotematický, který klade do středu svého zájmu text a převážně pouze na základě jeho charakteristik rozhoduje o přiřazení konkrétního díla do báze zájmových textů. Avšak ani v tomto ohledu nebude situace vždy jednoduchá a jednoznačná. Především do tzv. homosexuální literatury nebudeme zařazovat jakákoli díla, která obsahují homosexuální motiv, v nichž se objevuje homosexuální postava, ale pouze takové texty, které činí problematiku homosexuality převažujícím tématem, popř. takové, které nabízejí nezvyklý, autentický, obohacující pohled na homosexualitu, přestože ona samotná je pouze jedním z podstatných motivů textu. Při pominutí této podmínky by korpus textů sice o něco narostl, ale poznatky, které by z jeho výzkumu plynuly, by nebyly příliš hodnotné, spíše bychom získali přehled několika málo stereotypních představ o homosexuálech a homosexualitě nezřídka úrovně

vulgární anekdotiky.¹ Přestože současná literatura stran zobrazení homosexuality směřuje spíše k otevřenému sdělení, nalezneme několik málo děl, která stále operují se strategiemi skrývání a znejasňování. V těchto jednotlivých případech odůvodníme jejich zařazení do korpusu textů ad hoc prostřednictvím analýzy a interpretace, jako jsme učinili u výše uvedeného textu. Základním klíčem pro získání souboru textů je tedy rovina tematická, čímž se však neuzavíráme v určitých případech výpovědi o autorských subjektech, ale pouze tehdy a takovým způsobem, abychom respektovali jejich rozhodnutí ohledně ne/přináležitosti k homosexuální orientaci, minoritě, komunitě apod. Naším primárním a nejpodstatnějším cílem tedy je získání znalosti o proměně zobrazení homosexuála a homosexuality ve vymezeném časovém období.

Jak vyplývá z titulu této práce, budeme se zabývat texty vzniklými po r. 1989, který znamenal nezpochybnitelný přelom nejen ve společnosti, ale i ve vnímání a reflektování homosexuality. Nemůžeme však pominout skutečnost, že nízký počet textů nemohl vyjít před r. 1989, a dostal se tak ke čtenářům až v letech devadesátých, resp. že určitá díla byla publikována samizdatově nebo v exilových nakladatelstvích, tudíž byla dostupna jen omezenému počtu čtenářů. Zařadíme tedy tyto texty do našeho korpusu, neboť významově předznamenávají období, jež klademe do centra našeho zájmu. Rovněž budeme věnovat pozornost textům s homosexuálním zobrazením těch autorů, kteří je publikovali před uvedeným přelomovým rokem, a následně pokračovali v tvorbě i po pádu komunismu, čímž chceme zaznamenat v určité komplexitě jejich potýkání se s naším tématem. Svůj přehled dovedeme až do současnosti.

Omezujeme rovněž svoji pozornost na texty prozaické s jedinou výjimkou, kterou tvoří kapitola věnovaná periodikům určeným pro homosexuální publikum, neboť bylo naším cílem v tomto případě podat komplexní pohled na jednotlivé tituly co do zobrazení homosexuality. Neomezujeme svůj výběr estetickými kvalitami textů, tudíž zahrnujeme i produkci brakovou, erotickou vyjma pornografické. Z hlediska formy se omezujeme na tištěné texty dostupné v distribuční síti nebo katalogizované knihovnami, ponecháváme stranou rukopisy a texty vzniklé v síti Internet.² Předmětem našeho zájmu je pouze próza psaná českým jazykem. Bylo by nepochybně přínosné sledovat zahraniční tituly zobrazující homosexualitu, které vyšly v češtině po r. 1989, avšak z hlediska metodologického bychom se dostali do poněkud svízelné situace, neboť na trhu se objevila plejáda děl z různých časových období, poetik, kulturních a společenských prostředí od starých čínských či arabských literárních památek, řeckých a

¹ Avšak nelze zcela zatratit ani tento přístup, který v delším časovém období bude schopen poskytnout pohled na proměnu (či stálost) stereotypů homosexuála především tedy ve většinové literatuře.

² K důvodům pominutí online textů viz kap. Periodika s hom. tematikou.

římských titulů až po avantgardu či současnou gay a lesbickou prózu atd. Na druhé straně se však této části literární produkce nevyhýbáme a věnujeme se jí v již zmiňované kapitole o homosexuálních periodikách, kdy si všímáme, které texty zahraniční provenience zaujaly tehdejší homosexuální publikum a pokoušíme se tuto věc analyzovat. Zahraniční tvorbě se rovněž věnujeme v případě homosexuální literatury pro děti, mládež a dospívající, neboť ta je ve světovém (a tím spíše) v českém měřítku fenoménem relativně novým s omezeným korpusem děl, tudíž můžeme bez obtíží zaznamenat typy menšinových titulů předkládaných českému čtenáři a porovnat tuto záležitost s původní českou produkcí.

Zastáváme pozici existence menšinové, homosexuální literatury. Avšak tuto existenci nestavíme jako pro vždy platnou, ale právě naopak přesně v čase rozpoznatelnou kvalitu textů. Rok 1989 umožnil poprvé v českém prostředí svobodnou produkci titulů zobrazujících homosexuální zkušenost bez obavy z cenzurních zásahů, z trestního stíhání či společenské ostrakizace. Zároveň je to ale období, kdy se vedle sebe ocitají literární tendence proponující homosexualitu stále se skrývající za umělecké šifry, tendence jiné emancipačního charakteru snažící se vylíčit těžký osud homosexuálů v nepřátelské společnosti, jiné s aspirací politickou, či přímo bojovnou, a zase díla taková, jichž primární funkcí je zábavná aj. Jak se budeme snažit doložit v následujícím výkladu, jedná se o období, jemuž nedominuje žádný způsob zobrazení homosexuální zkušenosti, neexistuje centrální periodikum, které by kriticky vyjadřovalo estetickou pozici, neustavila se žádná umělecká skupina, která by měla majoritní postavení na homosexuální literární scéně. Podobná je rovněž situace v případě autorských osobností. Nelze pojmenovat personu, která by svým pojetím homosexuálního zobrazení tím či oním způsobem určovala tvorbu dalších autorů. A na druhé straně počet autorů, kteří fungovali i mimo menšinovou literaturu je rovněž nízký a jejich vliv na epigony není patrný. Situace popřevratová, ale především po r. 2000 umožňuje vstupovat se svými díly na literární trh i autorům, kteří nepotřebují podpůrný aparát nakladatelství a svá díla vydávají vlastním nákladem. Objevuje se tedy početná řada autorů jedné knihy, často pseudonymních s produkcí průměrné či podprůměrné kvality. Na základě výše uvedeného definujeme homosexuální literaturu jako menšinovou literaturu fragmentárního typu postrádající centrální autority, která je svou produkcí orientována primárně dovnitř minority, ale není nijak vyloučeno (a v případě některých titulů dokonce převažuje) i cílení na většinovou společnost. Kvalita této menšinové literatury spočívá v její ideové i formální pestrosti. Při vědomí takové roztržitosti musí být k dispozici alespoň minimální jednotící aspekty. Tyto vidíme v mnohotvárném prozkoumávání homosexuální existence v současném světě coby alternativního, důstojného, uvědomělého, ale také nikoli bezproblémového způsobu bytí, jímž se zmnožují a obohacují ztvárnění podávající

svědectví o situaci společnosti závěru 20. a počátku 21. století. Komunikaci mezi menšinovou literaturou a literaturou většinovou vnímáme jako nepřímou. Jen velmi řídké jsou vzájemné reflexe těchto literatur, avšak chápeme výše uvedenou vlastnost menšinových literatur o ovládnutí literárního kolbiště nikoli v rovině tematiky, stylu či poetiky, ale v určitém způsobu nekonfliktní koexistence velmi různorodých typů textů při vědomí jejich vlastně jediné společné ideje spočívající v nároku inkluze jiného. Tímto fundamentálním nárokem jiného svobodně promlouvat se domáhá menšinová literatura svého dominantního postavení v literatuře a potažmo ve společnosti.

Primární tematicko-motivická analýza bude orientována především na základní poznání různých typů a podob homosexuální zkušenosti v krásné literatuře a bude nezbytně doplněna částmi interpretativními. Určitý výběr z korpusu podrobíme bližšímu rozboru a interpretaci. V tomto oddíle nám půjde přitom o zachycení několika typů diskurzů, které charakterizují současnou českou homosexuální literaturu a které rovněž vystihují i určité proudy či způsoby sebepojetí homosexuála ve společnosti. Je třeba mít na paměti, že interpretace je kontinuálním procesem, jejíž tvůrce nepochybně vychází z určitých společenských a kulturních prostředí a tyto promítá do svého výkladu. Interpretace je rozkročena mezi evidencí s nárokem na přesnou formou vyprávění a nepochybně tvůrčí přístup jejího původce (tedy ars interpretandi).

S ohledem na materiál výzkumu náš text totiž nebude umět poskytnout spojitý příběh o vývoji homosexuální literatury v porevolučním období už proto ne, že tato snaha nutně osciluje mezi dvěma krajnostmi. Na jedné straně nemožností popřít existenci určitého korpusu děl, která záměrně, programově činí předmětem svého zájmu homosexualitu, na straně druhé realita neexistence uceleného, jednotného ideového, hodnotového či formálního rámce, jak jsme o tom hovořili výše. Náš výklad tedy bude mít dvě vzájemně se doplňující podoby. Jednak chronologický popis vývoje (u vědomí toho, že pojem „vývoj“ může evokovat představu proměňující se existence od jednodušších, zaostalejších, nesprávných forem a obsahů k propracovanějším, promyšlenějším, uvědomělejších, správným atp., proti čemuž se vymezujeme), jednak na konkrétním materiálu prezentována ideová, ideologická či světonázorová hlediska demonstrující se skrze umělecký text.

Jedním z našich nejdůležitějších úkolů bude objasnění toho, jak se různé typy identit utvářejí a v textu demonstrují, zda se tyto typy opakují a sdružují do nějakých ustálenějších kategorií. Předmětem zájmu bude rovněž to, jestli tyto identity sebe vnímají jako produkt působení vnějších sil či (zároveň) jsou tvůrci svých vlastních osudů a aktivními činiteli změny. Budeme se snažit posoudit, zda se v textu stvořené systémy (společenské, mocenské), ke kterým se identity vztahují nebo se vůči nim vymezují, vyznačují nějakými společnými prvky

a můžeme-li určit mechanismy, které pro prožívání a konstruování individuální identity hrají podstatnou roli. Neméně podstatným aspektem hodným pozornosti bude záležitost toho, zda identity a s nimi spojené charakteristiky jsou vrozené či teprve určitými společenskými praktikami dochází k jejich formování, což se bude projevovat v různých reprezentacích homosexuální zkušenosti. Jedná se o výše rozvedenou záležitost esencialistického a konstruktivistického pohledu na identitu (rozumějme třeba i sexuální). Budeme sledovat strategie, jimiž se utváří ony identity, o kterých byla řeč. Jak se ustanovuje v systému významů homosexualita, kterým rozdílnostem (dualitám) je věnována pozornost, a které jsou zamlčovány, jak se vnitřní rozpory binárních opozic prezentují mimo samotný subjekt. Vedlejším předmětem zájmu bude pozorování toho, jak (či zda vůbec) se mimoliterární skutečnosti stávají předmětem uměleckého zpracování. V úvodu této kapitoly jsme dokladovali nesporný zásah událostí kolem po zásahu policistů v baru Stonewall Inn do umělecké literatury. Bude tedy naším zájmem nahlédnout, zda i v českém prostředí byly konkrétní události, které našly svou reprezentaci v uměleckém vyjádření (př. revoluce r. 1989, zápasy o registrované partnerství, pochody hrdoosti apod.).

Předpokládáme, že identita homosexuálního jedince, která je vestavěna v prozaický text, přes specifickou prožívání a jednání jednoho každého individua se vyznačuje některými společnými charakteristikami, jejichž kolektivní rysy (a nepochybně i signifikantní odchylky) budeme sledovat. Lze již předem načrtnout ideová hlediska, která budou znamenat výchozí bod pro náš výzkum: 1. tzv. homosexuální psaní – v zásadě typ textů prezentující jedince pokoušejícího vydobýt si své právo na existenci, jehož převažující strategií je obrana a pouhé uznání existence jiného ze strany majority; 2. tzv. gay a lesbické psaní – v mnoha variacích stojící na esencialistickém předpokladu určitých charakteristik spojených s odlišnou než heterosexuální identitou, jedná se o texty komunitní, bojovné, ale také inkluzivní; 3. queer psaní – s nárokem na rozplývání identit a jejich fluidní povahu, v jehož určitém pojetí Butlerová³ svým důrazem na performativitu identity vedle vize osobní svobody zároveň upozorňuje na odpovědnost jedince při konání, neboť rozpoznání omezujících struktur umožní detekci jejich škodlivosti a v konečném důsledku fungování mimo ně.

Tato hlediska jsou nám pouhým vodítkem, nikoli snad dogmatickým rastrem, skrze něž hodláme nahlížet materiál tomuto účelu se často svou estetickou funkcí vzpínající. Výjimkou bude pouze kapitola věnovaná homosexuální literatuře pro děti, mládež a dospívající, která je ve své majoritě literaturou modelovou, ideologickou, v níž mimoestetický rozměr je nadřazen

³ BUTLER, Judith. *Trampoty s rodem: feminizmus a podryvovanie identity*. Bratislava: ASPEKT, 2003.

obvykle primární funkci krásné literatury, tudíž lze i tyto konstrukty v čiré podobě identifikovat. V úvodu k této kapitole pak uvádíme konkrétní metodologický přístup.

Ze zahraniční evidence zjišťujeme výraznou distinkci nejen v oblasti literatury mezi mužskými a ženskými homosexuály projevující se na rovině osobní, spolkové, politické i ideologické. Alespoň v určitých obdobích a v určitých oblastech se cesty mužských a ženských homosexuálů rozcházejí. Je nutno ovšem podotknout, že v tomto ohledu panuje velká pestrost a jakákoli generalizující vyjádření by nepopisovala věrně realitu. Bude tedy předmětem našeho zájmu zjistit, zda i v českém prostředí v oblasti krásné literatury a v periodickém tisku pro homosexuály nacházíme významné rozdíly mezi produkcí žen a mužů.

Na závěr této kapitoly se chceme vyjádřit k záležitosti evidence kvality zkoumaných literárních děl. Literární, estetická hodnota bude (pokud možno) rozpoznána, pojmenována, ale nestane se třídícím kritériem pro patrnost toho či onoho opusu. Ačkoli je nábíledni, že díla triviální či populární z hlediska času neobstojí a snad právem budou čtenářem zapomenuta, právě ona mají často větší čtenářské publikum, mají větší možnost ovlivnit, ale i reprezentovat určitý způsob homosexuální reprezentace, nežli díla tzv. vysoké literatury (samozřejmě nelze v tomto ohledu jakkoli tuto tezi absolutizovat). Je-li tedy jedním z našich cílů porozumět způsobům reprezentace homosexuální zkušenosti (identity atd.) v současné české literatuře, nemůžeme ani těmto dílům upřít místo v našem bádání.

Česká homosexuální próza pro dospělé čtenáře po r. 1989

Českou homosexuální prózu po r. 1989 lze jen s obtížemi charakterizovat na základě konkrétních vývojových etap. Přesto můžeme konstatovat, že v určitých obdobích jsou jisté typy textů zastoupeny hojněji nežli v jiných, celé sledované období však není možno jednoznačně rozčlenit do určitých časově vymezených trendů, stylů či poetik. Častější zastoupení v období krátce porevolučním mají texty defenzivní, které se pokoušejí poukázat na marginalizované postavení homosexuálů v období předcházejícím i současném. Jednak předvádějí homosexuální vztahy převážně v idealizované podobě, snaží se vyvarovat explicitně sexuálních motivů a skrze čtenářovo poznání, že vztahy stejnopohlavní nejsou odlišné od těch různopohlavních, si kladou za cíl dosáhnout porozumění u majoritní společnosti. Jednak jde o příběhy naplněné tragikou, obtížemi, zklamáním, hostilitou, strádáním, které sází spíše na autenticitu vyjádření. Oba dva typy sebeosvobozovací literatury nepracují s pozitivním vyzněním, určujícím motivem je trýzeň v mnoha variacích, přesto hledí s nadějí do budoucna. Projektují společnost, která nebude rozlišovat mezi jednotlivci na základě sexuální orientace a která dovolí homosexuálům volně navazovat a udržovat vztahy bez ostrakizace od okolí.

Období od druhé poloviny 90. let vykazuje větší zastoupení textů, které již důrazněji obrazejí pozornost ke konkrétním zbytkům pocíťované nerovnoprávnosti mezi homosexuály a většinovou společností. Koncentrují se tedy zejm. na možnost uzavírat svazky a pořizovat a vychovávat děti. Jestliže jsme si v předchozí kapitole položili otázku, zda některé mimoliterární skutečnosti zasáhly výrazně do beletristického zpracování, musíme jmenovat především dvě. Jednak je to přelomový rok 1989 a jednak zápas homosexuálních aktivistů po uzákonění nějakého typu stejnopohlavních svazků, jenž probíhal po celá devadesátá léta a byl nakonec úspěšně završen v roce 2006. Polovinou prvního desetiletí toto téma z beletrie mizí, avšak nebylo vystřídáno nyní aktuální kampaní nastupující generace homosexuálů požadující uzákonění manželství bez ohledu na pohlaví partnerů. Jde-li obecně o referenci společenských, kulturních a aktivistických témat v krásné literatuře, tato se v průběhu času snižuje. Projevuje se spíše tendence u textů hlouběji homosexualitu reflektujících k odvratu od společnosti k nitru individua.

Po určité ustálené tendenci v české homosexuální literatuře (chápané široce jako soubor textů zobrazujících homosexuální zkušenost, nikoli v našem úzkém pojetí) se táže i Martin C. Putna a dospívá k přesvědčení, že určité stabilní kontinuum tvoří texty soustředující se na duchovní, katolický či křesťanský rozměr. Všimá si rovněž jejich orientace na vnitřní svět

postav a absence *homosexuálního rebela*, který by nejen ve svých dílech, ale i ve veřejném prostoru formuloval výrazně nároky homosexuální menšiny, příp. určitého proudu homosexuálního aktivismu. V případě homosexuální literatury v širokém slova smyslu nemáme důvod tento závěr rozporovat, pokud se ale jedná o literaturu po r. 1989, je počet autorů spirituálního proudu nepříliš vysoký a zároveň u řady z těch, kteří už zacházejí s křesťanskými či duchovními motivy, se jedná často o způsob povrchní, kýčovitý (př. Georgieva, Fiewegerové). Jak už jsme uvedli, shodujeme se plně s oním upřeným zahleděním se dovnitř individua, tolik odlišným od tvorby počátku let 90.

S ohledem na evidenci musíme rozporovat mýtus spočívající ve vymizení toho typu homosexuální literatury soustředujícího se na vyrovnávání se s homosexuální orientací, jako něčím životem zatěžujícím, s poukazem na stav majoritní společnosti coby tolerantní a nekonfliktní vůči minoritě. Teprve shromáždění literárních artefaktů neomezujících se pouze na texty umělecky hodnotné, ale rovněž na texty pokleslého, populárního charakteru, umožnilo pochopit šíři a odlišnost různých typů homosexuálních zobrazení a identit. Situace se oproti počátku námi sledovaného období zásadně rozrůznila (při vědomí určité generalizace), takže zde figurují velkoměstští kosmopolitní homosexuálové pocházející z liberálního prostředí, pro něž homosexualita není nejmenší překážkou v životě či kteří se koncentrují kolem témat jako je manželství stejnopohlavních osob nebo adopce dětí, ale ve společnosti stále fungují také homosexuálové, jejichž rodinná, společenská, školní či pracovní společenství jim neumožňují projít coming outem, homosexuály, kteří jsou ostrakizováni, napadáni, a z nichž někteří kvůli své orientaci páchají sebevraždy. Obzvláště je to patrné v literární produkci, kdy se zároveň vyskytují texty pokoušející se saturovat potřeby odlišných skupin. Potvrzuje se ono významové mnohohlasí, jež jsme určili za konstituční znak homosexuální literatury.

Možná pro svou zdánlivou samozřejmost nebyla dosud v odborné literatuře tematizována rovina časová. V homosexuální produkci devadesátých let tvořily podstatnou část texty, které svoji pozornost upínaly převážně k individuální minulosti a vyrovnání se s ní v kruzích rodinných i společenských, vzpoura a trýzeň byly určující motivy, tzv. velké dějiny ale stály mimo zájem autorů. Situace se postupem času proměňovala a pozornost autorů se obracela stále častěji do současnosti, zároveň s tím se zájem opětovně vrátil k osobnímu utrpení, ale tenkrát již bez snahy či možnosti řešení. Utrpení není uzavřená kapitola, kterou je třeba si projít, aby bylo možno žít svobodný život, ale naopak každodenní realita, jež nemá zjevnou příčinu či nepřítel. Texty (př. Nenadálův či Baumanův) se uchylují k zájmu o homosexuální každodennost, víceméně ale chybí texty retrospektivní, historické, obracející se do minulosti a zpracovávající osudy homosexuálních osobností, spolků a společenství či epoch.

Jestliže obzvláště v počátcích porevoluční homosexuální prózy to byly postavy brutálních otců, tyranů, klevetnic, homofobů atd., které bylo třeba porazit, a za jejich padnutím byla viděna optimistická vize osvobozeného homosexuála, pak v novější literatuře se tato jednoznačnost stírá a konkrétní figury jsou vytlačeny neurčitou entitou (dosti těžko toto uskupení nazvat společností), jež je odpovědna za aktuální úzkost, nepohodu či strádání. Splín vychází z prosté homosexuální existence, jež není vnějškově nijak výrazně omezována. Zároveň s tímto typem ale v posledních deseti letech koexistuje v beletrii již pojmenovaný způsob radostného homosexuálního bytí, který nespatruje ve své orientaci překážku plnohodnotného a plodného života.

Z hlediska prostorového zasazení textů je třeba si povšimnout markantní odlišnosti mezi autory a autorkami. Zatímco texty autorů (vždy věnované mužským homosexuálům, nikdy lesbám) jsou situovány zejména do prostředí veřejného, tj. gay barů, hotelů, lázní, škol, zaměstnání či plenéru, texty autorek (ve většině věnované lesbám) se odehrávají převážně ve sféře soukromé, tj. v bytech, chalupách či na soukromých oslavách, což se následně projevuje i v rozdílném rozsahu pasáží věnovaných vnitřnímu prožívání postav. Z hlediska tematického lze nalézt podobné rozdíly. Díla s mužskými charaktery se zaměřují převážně na vztahovou problematiku, veřejnou (sebe)prezentaci, promyšlejší ideje spojené s odlišnou sexuální orientací, obsahují více důrazu na sexualitu a její prožívání, zatímco texty s ženskými postavami se koncentrují na rodinu, péči o děti, obsahují více emocionálních, lyrických pasáží.

A ještě jedna výlučnost se nachází v textech autorů (mužů), tou je zásadní polarita spočívající v mocenské distribuci uvnitř homosexuálních vztahů. Na materiálu jsme dokladovali dva konkurenční modely uspořádání vztahů, totiž horizontální a vertikální, přičemž jsme dospěli k závěru, že oba typy jsou verbálně vzájemně neslučitelné, ale při podrobnější analýze se ukázala majorita vztahů definovaná na základě dominance a podřízenosti (a téměř výlučně v proměnlivé formě těchto rolí).

Z hlediska identity konstatujeme, že beletristická zobrazení směřují k setrvávání, utvrzování určitých charakteristik, očekávatelných modelech, pouze výjimečné jsou doklady textů, které by traktovaly rozpíjení či rozbíjení rodových, sexuálních aj. rolí.

Dětská literatura, literatura pro mládež a dospívající s homosexuální tematikou

Konstatujeme, že původní česká literatura pro děti, mládež a dospívající přes svou nepočetnost nijak zásadně nevybočuje z trendů současné zahraniční produkce co do tematické roviny i co do samotného zpracování. Pozornost českých i překladových titulů je věnována především dvěma tématům. Jednak jde o problematiku sebepřijetí a coming outu, jednak o sledování širšího ne-homosexuálního vyrovnávání se se záležitostmi odlišnosti. Texty pro mládež a dospívající (a přiměřeně i pro děti) naplňují schémata společná pro tento typ beletrie, totiž pracují sice s otevřeným, nikoli však sexuálně explicitním či vulgárním jazykem; umožňují sebeidentifikaci čtenáře s jednajícími postavami a konečně spějí jednotně k pozitivnímu závěru, který se může stát vodítkem či oporou pro čtenáře.

Z hlediska zobrazení homosexuality převažují texty, které se vyrovnávají se samotnou existencí homosexuality a homosexuálů. Vedle coming outu je ale pozornost věnována rovněž prožívání a jednání nejbližšího okolí homosexuálů. Nejčastější kombinací je pojetí odlišné sexuální orientace coby exkluzivního problému (z hlediska počtu homosexuálních jedinců i vnějších projevů samotných homosexuálů) působícího převrat ve vztazích partnerských, rodinných či přátelských, jehož eliminace spočívá v inkluzi, tedy přijetí homosexuála za platného člena společnosti, který se odlišuje pouze nepodstatnou drobností. Minimum je naopak textů, které vidí východisko v ghettoizaci příslušníků menšiny nebo naopak v rozpouštění rodových či sexuálních identit, čímž by mělo dojít k osvobození celé společnosti. Ústředními motivy (ve více podobách) jsou zvláštnost a obyčejnost oscilující mezi těmito krajnostmi. Poukázali jsme rovněž na strategii, pomocí níž je dosahováno promíšení či významové přepólování uvedených pojmů s cílem proměnit vnímání některých vztahových a rodinných konstelací nebo rodových a sexuálních identit.

Velkou pozornost věnuje většina zkoumaných textů nezastupitelné aktivní roli homosexuálního jedince. Traktuje se aktivní vystoupení za svá práva. Žádný z představených textů neponechá své charaktery v roli bezmocné či pasivní oběti, ale naopak i přes utrpená příkoří, přes nepřítelství okolím se utváří obraz jedince, který svou vytrvalostí a úsilím dosáhl svého záměru.

Periodický tisk s homosexuální tematikou

V případě analyzovaných časopisů docházíme k závěru, že z hlediska nákladů i počtu čtenářů jejich nejpříznivějším obdobím byla devadesátá léta. Od počátku nového milénia dochází k redukci a posléze zániku většiny titulů.

Původní autorská tvorba je přítomna v téměř všech časopisech pro homosexuály již od jejich vzniku koncem 80. let. Básnická tvorba není zastoupena ve všech sledovaných periodikách rovnoměrně, přesto ve všech v určitém rozsahu přítomna je. Z hlediska literárnědruhového se jedná především o texty lyrické. Převažuje milostná, reflexivní, intimní a erotická lyrika, duchovní lyrika je zastoupena pouze výjimečně. Nejčastěji jsou tematizovány exprese lyrického subjektu, který se vyrovnává se svými milostnými úspěchy a zklamáními; idealizuje se, popisuje či vzývá favorit. Dominuje volná forma a spíše kratší útvary – básně, ojediněle písňové texty.

Prozaická tvorba plní vedle role zábavné, terapeutické i roli didaktickou, má nabízet vzory hodné následování, či naopak varovat před nevhodným chováním. V počátku devadesátých let dominují próze témata spojená s neradostným a nelehkým postavením homosexuála v minulosti i v současné společnosti. Autoři se vyrovnávají ve svých povídkách se svou homosexualitou, nechají na svou odlišnost reagovat rodiče, příbuzné a známé, řeší obtížné vztahy partnerské poznamenané nepochopením nejbližšího okolí. Výraznými motivy jsou nářek, strach a útek. Přestože porevoluční období je naplněno pro homosexuální minoritu velkými přísliby i reálnou proměnou poměrů, texty, které by tyto perspektivy reflektovaly v zásadě chybí. Nutno ovšem připomenout, že změna situace ve vztahu k homosexualitě nebyla mimo aglomerace (a Prahu především) nijak rychlá a výrazná. Autoři setrvávají mentálně u minulých křivd, vyrovnávají se se svými traumaty, ale také nabízejí vzor chování v podobě odstřížení se od devastujících vztahů a fungování uvnitř anonymity velkého města. Nelze však v tomto období hovořit o sebevědomé homosexuální výpovědi, která by aktivně definovala svůj životní postoj a bez ohledu na okolí dokázala projektovat optimistickou vizi bytí ve světě.

Přibližně od poloviny devadesátých let se tematika původních textů proměňuje. Začínají se objevovat prózy, které již neprezentují homosexualitu jako svého druhu postižení, s nímž je třeba se tím či oním způsobem vyrovnat, ale dokáží vnímat i její pozitivní stránky. V periodikách začínají dominovat texty s funkcí zábavnou, naopak již raritní jsou texty didaktické. I přes zmiňovaný posun se v zásadě neobjevují texty, pro které by byla

homosexualita pouze nedůležitým aspektem lidského bytí, východiskem vyprávění, vedlejším motivem, a jež by se koncentrovaly na jiné určující téma. Taktéž jsme neznamenali texty cíleně rozbourávající tradiční rodinné, sociální či genderové role, pokoušející se nalézt volnost v odstranění esencialistického pohledu na identitu, tedy texty queerové.

Společným rysem básnické i prozaické tvorby je anonymita autorů nebo používání pseudonymů či šifer. Žádný z časopisů se nestal inkubátorem nové autorské osobnosti, která by se uplatnila i mimo homosexuální publikum a daný titul. Přesto řada autorů publikujících již dříve anebo mimo zájmové periodikum svými texty pravidelně přispívala (př. Sv. Antošová, R. Nenadál, V. Jamek aj.).

V časopisech pro homosexuály jsme v několika případech zaznamenali auto/cenzurní zásahy, které byly motivovány záměrem neposilovat předpokládané spojení mezi homosexualitou/homosexuály a negativními jevy, které měly být veřejností této minoritě prisuzovány, tj. promiskuitou, nemorálností, důrazem na tělesnost, šířením pohlavních chorob, především nemoci HIV/AIDS. Zásahy byly přítomny v několika rozdílných podobách od redakční noticky připojené k problematickému textu po neuveřejnění nebo odložené uveřejnění textu. V časopisech je takové jednání s ohledem na aktivistické cíle (jako byla např. snaha o prosazení zákona o registrovaném partnerství) sice problematizováno, ale nakonec uskutečněno. Vědomí, že obsahy uveřejňované v periodiku pro minoritu mohou být většinovou společností hodnoceny a využity v politickém boji, se dle našeho soudu projevuje i v dalších složkách periodika jako je například obrazové vybavení vyvíjející se v čase od často erotických fotografií spíše k uměleckým či méně explicitním vyjádřením.

Z výše uvedeného dovozujeme, že podobně (a vzhledem ke specifiku média možná výrazněji) jako v knižní produkci plní i v případě periodik část v nich uveřejňovaných uměleckých textů funkci politickou či aktivistickou. Ať už tím, jaké typy texty jsou publikovány, tak i tím, které texty uveřejňovány nejsou nebo jejich publikace je problematizována.

První časopisecké tituly objevující se na sklonku 80. a na počátku 90. let se musely vypořádat s celou řadou textů, které nemohly v předchozích obdobích ze společensko-politických důvodů vyjít. Jednak se jedná o literaturu samizdatovou a ineditní, jednak o texty vydané v zahraničí. Nově se tak zapojují do literárního života publikace, se kterými mělo možnost seznámit se doposud jenom omezené publikum.

Dokladovali jsme praxi, kdy se utváří intertextové spojení mezi texty, které jsou pevně usazeny v obecném kánonu a mezi texty, které doposud na takové potvrzení čekají. Jedná se o

manévr legitimizující ideje obsažené v nových artefaktech s využitím analogických myšlenek obsažených v textech klasických (humanistické zásady, osobní svoboda a volba atp.). Z formálního hlediska se jedná o celou škálu rozsahem i provedením odlišných realizací od básní, přes motta a citáty až po koláže. S touto praxí souvisí také tzv. homosexuální čtení, jímž se rozumí svébytná interpretace literárních děl, jichž obsah nemusí být žádným způsobem spojen s homosexuální tematikou, přesto jsou kvůli svému tématu, jednotlivým motivům, stylu nebo záměrným výběrem a spojením určitých pasáží samotnou redakcí, jednotlivými autory, a především čtenáři přivlastněna, pochopena jako konvenující s jejich zájmy nebo světonázorem. Ohledně určení titulů či jejich částí, které by mohly být zajímavé pro publikum časopisů, jsme nezaznamenali žádný sporný moment, naopak lze vysledovat docela přesný vzorec, který vede k určení beletrie jako homosexuální.

Analyzovaná periodika v různém rozsahu reflektují aktuální produkci textů otevřeně operujících s homosexualitou. Pokud se jedná o česká vydání, přinášejí ukázky, informují a ceně, nakladateli apod. Setkáme se rovněž s produkcí zahraniční, redakce zajišťují překlady nově vyšlých i klasických literárních děl zabývajících s homosexualitou (s některými takto přeloženými díly se mohli čeští čtenáři seznámit poprvé a rovněž naposledy, neboť jejich české vydání nebylo dosud provedeno).

Metatexty o beletrii oproti původní autorské tvorbě nejsou příliš časté. Recenzní, nebo dokonce kritická činnost je raritní a nepřilíš kvalitní. Autoři těchto útvarů se zpravidla soustředí na představení literárního díla, umělecké provedení stojí na okraji zájmu, naproti tomu se sleduje věrnost a prospěšnost daného zobrazení homosexuality pro minoritu. Pakliže takový text má dle autora vykreslovat homosexuály v nepříznivém světle, karikovat je, spojovat je s negativními jevy nebo je zobrazovat jako permanentní oběti, je to explicitně kritizováno. Naproti tomu texty, které vyjadřují pochopení pro homosexualitu a homosexuální vztahy či jsou vyloženě těmto jevům pozitivně nakloněny, jsou vyzdvihovány a čtenářům doporučovány.

Literární provoz se v časopisech sleduje výrazně méně nežli kupříkladu filmové milieu. Řídce jsou zastoupeny rozhovory se spisovateli, literárními vědci nebo kritiky, ale v několika případech se podařilo uskutečnit rozhovory i se zahraničními tvůrci. Některá periodika se pokoušejí vyvíjet i činnost nakladatelskou nebo se na ni podílet (např. publikace vzniklé přičiněním *SOHO* a mediálně podporované *SOHO Revue* nebo podobné záměry v *Promluvu*), řada inzerovaných textů ale nakonec realizace nedošla.

Ačkoli již od počátku devadesátých let se homosexuálové snažili vystupovat jako jednotná skupina, bylo zřejmé, že existují zásadní rozdíly a rozpory mezi mužskými homosexuály a lesbami, které se výrazně prezentovaly v politicko-aktivistické rovině, ale

rovněž na stránkách homosexuálních periodik. *SOHO Revue* jako zastřešující periodikum homosexuálních organizací sice od svého počátku poskytovalo prostor i pro lesbická témata, avšak jak jsme uvedli výše, lesby pociťovaly stálý nedostatek pozornosti pro své specifické zájmy a problémy. Ačkoli tedy nevznikl žádný časopis, který by se sám označoval jako orientovaný pouze na muže, de facto tomu tak bylo. Reakcí na tuto skutečnost byl vznik několika lesbických časopisů, které se svým obsahem odlišovaly od zbývajících produkce. Lesbické časopisy kladly daleko větší důraz na obecně ženská témata, jako byla diskriminace ve veřejném i soukromém životě, rodinnou politiku a péči o děti. Rovněž v beletristické rovině můžeme spatřovat rozdíly mezi periodiky obecnými (či určenými pro muže) a lesbickými. Lesbická periodika bez ohledu na titul nabízejí více textů lyrických, odklon od vyprávění nacházíme i v prozaických textech. Druhým rozdílným aspektem je přístup k erotice (či pornografii), opět v lesbických časopisech sledujeme snahu volit taková řešení, která se vyhnou explicitnímu popisu, využít tropů, naznačení, symbolů, nasměrování pozornosti od mechaniky provedení k duševnímu rozpoložení jednajících postav.

Závěr

Při výzkumu zobrazení homosexuality v beletrii a s tím spojených problematik jsme se museli vypořádat s několika obtížemi. První z nich souvisela se samotným pojmenováním jevu, který jsme si vytkli za předmět zájmu. V českém prostředí nedominovalo dosud žádné pojmenování, které by bylo oproštěno od složitých vlivů užití medicinalizované podoby homosexuál či vedle toho aktivistických či teoretických pojmenování gay, queer atp. Zvolili jsme vposled přístup arbitrární, totiž kombinaci zavedených pojmů. Homosexuál, homosexualita atd. používáme v textu naší práce jako pojem neutrální i s ohledem na dosavadní odborný úzus, avšak v textu zacházíme i s pojmy gay či queer, které uplatňujeme v pasážích věnovaných aktivistickému, sebeosvobozovacímu rozměru popisovaného jevu.

Druhá, mnohem podstatnější těžkost, spočívala ve volbě metody výběru materiálu, jeho pojmenování a definice. Coby preferenční metodu pro výběr, uspořádání a následný výzkum jsme zvolili přístup homotematický s důrazem na samotný text na úkor jiných aspektů (biografických, stylových atp.). Kritériem volby vedle převažujícího tématu pak bylo i konkrétní ztvárnění homosexuality v daném literárním díle co do určitého nezvyklého, autentického či obohacujícího pojetí. Stranou jsme zcela ponechali záležitosti biografické, jednak pro povahu materiálu, který je do značné míry tvořen díly anonymními či pseudonymními, jednak z důvodů etických. Z hlediska časového byla zaměřena pozornost na období po r. 1989, avšak s několika výjimkami, které tvořily texty vyšlé před jmenovaným rokem v exilu či samizdatu, a tudíž domácímu publiku dostupné až se zpožděním, a texty autorů, kteří svoji spisovatelskou dráhu započali na konci 80. l. a pokračovali v ní v období pozdějším. Pokusili jsme se rovněž o definici menšinové, homosexuální literatury jako v určitém čase a prostoru rozpoznatelné kvality textů. Teprve po r. 1989 mohlo dojít poprvé v českých dějinách ke svobodné produkci textů pracujících v různých podobách s homosexuální zkušeností bez obav z cenzury, trestního stíhání či společenské ostrakizace. Jedná se tak rovněž o období, ve kterém nedominuje žádný způsob zobrazení předmětného tématu, vedle sebe se ocitají díla s politickými, bojovnými aspiracemi, díla sebeosvobozující a zase zábavná, vysoké i nízké umělecké hodnoty. Homosexuální literatura se ukazuje jako komplex výsostně fragmentární bez centrálních autorit či zásadních institucí, přesto tento roztržité soubor stmeluje či definuje fundamentální nárok vůči majoritní literatuře i společnosti spočívající v respektu k jinému, příp. k inkluzi jinakosti, polyglosie a ambice prohlášení tohoto principu za obecně dominantní.

V současné české próze pro dospělé čtenáře není možno konstatovat určité časově vymezitelné trendy, styly či poetiky, přesto jistá období produkují texty podobného charakteru přeci jenom častěji. V období porevolučním to byly texty defenzivní, které se pokoušely poukázat na nedobré postavení homosexuálů ve společnosti v období totalitním a částečně i současném a které byly často vedeny strategií předvést stejnopohlavní vztahy jako rovnocenné těm homosexuálním. Přesto je i v těchto textech prosycených utrpením, strádáním a bolestí patrna pozitivní linka spočívající ve vizi společnosti, která nebude hledět na jednotlivce skrze mřížku sexuální orientace, ale jako na plnoprávné osoby ničím významným se neodlišující od majority. Od druhé poloviny devadesátých let vznikají častěji texty obracející se ke zbývajícím atributům nerovnoprávnosti mezi minoritou a majoritou, tedy se zaměřují na problematiku určité formy společenského potvrzení stejnopohlavních svazků a možnosti adopce dětí. V souvislosti s přijetím zákona o registrovaném partnerství v r. 2006 toto téma z literatury mizí, aniž by bylo nahrazeno zájmem o aktuální kampaň nastupující generace homosexuálů požadujících uzákonění stejnopohlavního manželství. Texty posledních patnácti let obracejí zpětně zájem do intimního světa protagonistů, věci veřejné nejsou reflektovány takřka vůbec. Jestliže jsme v metodologické kapitole této práce odmítli některá pojetí poukazující na ghettoizaci homosexuální literatury jako trendu neopírajícího se o evidenci v materiálu, pak v případě nejnovější české homosexuální prózy je možno v omezené míře o tomto hovořit, ale pouze v souvislosti s neschopností reflektovat společenské jevy, které se dotýkají přímo svobod, práv či důstojnosti osob s odlišnou sexuální orientací. Jak už jsme naznačili, je základní charakteristikou homosexuální literatury její ideová i formální roztržitost, charakterizovaná současnou (!) produkcí textů zobrazujících homosexuální zkušenost z diametrálně odlišných pozic. Vedle sebe se tak ocitají díla zprostředkující pohled na problematiku očima kosmopolitních gayů z liberálních velkoměstských prostředí a texty sebeosvobozovacího charakteru, jež jsme identifikovali již na počátku sledovaného úseku, plnící funkci převážně terapeutickou ad. Svým důrazem na neomezování záběru při volbě materiálu jsme přesvědčivě dokázali existenci onoho propojeného mnohohlasí. Zaregistrovali jsme v prozaických textech markantní rozdíly ve způsobu zobrazení prostoru a volbě témat mezi autory mužského a ženského rodu. Texty autorů se odehrávají převážně ve veřejném prostředí, zatímco autorky volí spíše sféru soukromou, rodinnou. Podobně jsou muži zaujati vztahovou problematikou, veřejnou (sebe)prezentací, sexualitou, ženy naopak se zaměřují na problematiku rodiny, péči o potomky, více prostoru věnují popisu prožívání jednajících postav. Současná česká homosexuální próza je až na skrovné výjimky prosta textů traktujících rozbíjení tradičních rodových, sexuálních ad. rolí.

Literatura pro děti, mládež a dospívající nevybočuje výrazným způsobem z trendů aktuální zahraniční beletrie s touto tematikou, zároveň počet překladových titulů tohoto typu v posledních několika letech narůstá. Literatura pro mladší publikum se zabývá především dvěma tématy: jednak je to záležitost coming outu a sebepřijetí, jednak širěji pojatá problematika odlišnosti. Všechny texty shodně projektují pozitivní východisko pro své postavy, které se může stát vodítkem pro čtenáře. Velmi často je pozornost obrácena k aktivnímu činu, postavy jsou dovedeny k vlastnímu vystoupení za svá práva, naopak téměř vůbec se neobjevují texty, které by operovaly s rozpouštěním sexuálních či rodových identit podobně jako jsme to dokladovali u prózy pro dospělé čtenáře.

V případě periodik pro homosexuální publikum jsme beletristickou tvorbu zaznamenali ve většině celostátních titulů, a to především v podobě původní autorské tvorby, jejíž charakteristika se výrazně neodlišuje od produkce knižní. Vzhledem k médiu ale převažují útvary spíše kratší, větší zastoupení má také lyrika. Oproti knižní produkci jsme však zaznamenali vyšší počet textů, které vedle role zábavné plnily i roli terapeutickou a didaktickou. V několika případech jsme zaznamenali praxi ingerence do svobodného uměleckého vyjádření s cílem neposilovat předpokládané spojení mezi homosexuály a některými jevy, které majoritní společnost nepovažovala za žádoucí.

Máme za to, že předložená práce doplnila pohled na současnou českou produkci s homosexuální tematikou a zároveň přesvědčivým způsobem etablovala na základě široké evidence textů pojem homosexuální literatura pro jeho další užití ve vědeckém diskurzu.

Resumé

The dissertation named *Czech Homosexual Fiction after 1989* aims to define the area and position of current homosexual literature in the Czech Republic. The objective is to define the term and establish the idea of homosexual fiction focusing on the chronological development of Czech homosexual fiction; to analyse and interpret key works of the minority literature, and to determine categories of homosexuality in fiction. The book also examines homosexual literature aimed at children, teens and young adults and provides a detailed analysis of magazines aimed at homosexuals that is centred around literary fiction

Chapter *Homosexuality? A Chapter on Terminology* considers the issues of using appropriate terms when speaking about people displaying affection for people of the same gender. Building on the current research in the field of nature, medical and social sciences, the chapter establishes terms such as homosexual identity and sexual orientation. Appropriate terminology has been selected based on the historical discourse centred around the issues of same-sex partnerships, their origin and functions. The research part analyses data from the body of spoken and written Czech language in synchronic and diachronic approach to concludes that common rival terms gay and homosexual are both equal in their relevance. Additionally, the established practice of using certain terms in literary fiction, non-fiction and scientific texts is considered as well as the terms related to self-identification of members of the queer community in magazines aiming at this community. After considering the alternatives, the least ideologically charged term, relating to individuals inclined to the same-sex relationships, is homosexual, resp. lesbian, when referring to female homosexuals. Terms such as gay and queer are then used to refer to a specific message.

The chapter on methodology presents an overview of theoretical concepts dealing with the issue of homosexuality in literature and the question of establishing a homosexual canon in literature. From the set of available methods, the biographical method has its focus on the author and is used to examine the author's real or fictional homosexuality and to relate the findings to the author's body of work, where applicable. Due to the nature of the source materials, where most of the texts are anonymous or written under pseudonyms and considering the ethical implications, this method was not used. Similarly, homotextual method focuses on highlighting structures, strategies, narrative approaches etc. which then serve to identify the text as homosexual based on the revealed characteristics typical for homosexual literature as a whole. The third mainstream method used to examine the text is the homothematic method centred around the text itself to prove the presence of homosexual motifs and themes within the text.

This is the preferred method. The study then aims to define the term homosexual literature based on the minority literature as viewed in the context of Czech-German literature in the early 20th century. The distinctive character of minority (homosexual) literature is caused by its fragmented nature, the absence of central minority literary institutions (publishing houses, specialized magazines, reviewers/critics) or the absence of author figures to serve as both role-models and opponents. Homosexual literature is then defined mainly by its dynamic, diverse, and fragmented nature. Considering the space minority literature occupies in current fiction, this paper is concerned mainly with catholic and gypsy literature.

Another issue is the selection of works which are to become the homosexual canon. Analysis and interpretation of several texts prove that alongside open and visible representations of homosexual experience, current homosexual fiction also uses cover up strategies.

An overview of current homosexual literature focuses both on its chronological evolution and also on the terms used describe the multitude of homosexual experience in fiction. Generally three basic categories of homosexual experience portrayed in fiction and label them as homosexual can be established: gay and lesbian, and queer. Homosexual category covers those texts which bring to light the issues of homosexual orientation itself. Their attitude is mostly defensive and their ambition is to support the idea of a homosexual individual being in no way different from the member of the heterosexual majority. Gay and lesbian texts, on the other hand, highlight a certain set of characteristics which they believe are distinctive for the members of the homosexual minority. This approach is identified as essentialism. Texts from this category deal mostly with the topics characteristic for that minority - such as coming out or the nature of homosexual relationships. When communicating a message connected to the homosexual's position in the society, their overall impression is much more assertive than the messaging of the previous category of texts. The ultimate goal here is not only tolerance but complete acceptance, which comes with both positives and negatives. The third category is queer literature, still rather obscure in the Czech environment. The texts belonging in this category focus on blurring and blending gender and sexual identities. The different categories are closely examined in the works of Radoslav Nenadál, Zuzana Brabcová, and Svatava Antošová.

The chapter *Children's, Teen, and YA Homosexual Literature* examines the category-specific texts. This category also includes translated texts, unlike the previously mentioned categories for adult readers. High affinity for using models and by-the-numbers storytelling is typical for this category. Literary texts often follow patterns with noticeable ideological or

didactically-pervasive aspects. Themes frequently revolve around coming-out and coming to terms with different sexual orientation. Basically all of the texts respect the rules of literature for underage readers and include an optimistic ending; they also often encourage its readers to stand up to their defence and promote their rights. The number of original Czech works in this category is not high but there is an accelerating trend of publishing translated works focused on these age categories; next to the traditional publishing, a considerable role is played by community financed self-publication.

The chapter *Periodicals with Homosexual Themes* examines printed magazines aiming at the homosexual minority that were published after 1989, with a special focus is on the topic of fiction. Detailed analysis of homosexual magazines *Lambda*, *SOHO revue*, *Gayčko*, *Náš svět*, and *LUI* and lesbian journals *Promluv*, *Alia*, and *Incognito?* provides an insight into the changes happening inside the Czech literary production and provides a reflection on Czech cultural and literary scene as well as an overview of original works. Similarly to books, magazines also show a significant difference between homosexual (male) and lesbian production. While homosexual texts focus on the organisation, club and political activities, lesbian magazines are concerned with the issues of family, motherhood, and health. It can be argued that with regards to the quantity of magazines and numbers of their readers peaked in the 1990s. After the 2000s, most of the magazines were either reduced or completely discontinued - the main reason probably being a move of their most popular features into the online sphere (dating sites, breaking news, readers' own content etc).

The developments in fiction since the mid-90s demonstrate a shift in themes and topics covered. Recently published fiction no longer covers homosexuality as a sort of disability that is meant to be accepted as such but attempts to shed light on its more bright and positive sides. Periodical texts with didactic purpose are quite rare and the majority of the writings published there have their primary foci on entertainment. Even though a significant shift in covering homosexuality has been described, texts that would have homosexuality as their secondary, less important topic merely supporting other (main) points of the story, are almost non-existent. Uniquely isolated cases of auto-censure where the editors would refrain from homosexual themes and portrayal of homosexuals that would antagonize the general public have been registered.

Publikační činnost a aktivní vystoupení na konferencích k tématu disertace

Kapitola v odborné monografii

Čuřín, M. Homosexuální tematika v literární výchově. In: Mainx, O. (ed.) *Literatura jako výzva a apel*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2014, s. 305-312. ISBN 978-80-7510-131-0.

Čuřín, M. Dvacet let bojů za populární homosexuální literaturu. In Putna, M. a kol. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha: Academia, 2011, s. 281-296.

Čuřín, M. K některým aspektům homosexuálního aktivismu v současné české próze. In *Kontexty literární vědy II*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2010, s. 141-152.

Článek ve sborníku

Čuřín, M. Proměna postavy homosexuála v české literatuře 20. století. In VI. Studencka Konferencja Naukowa Bohemistów, Wrocław 7.-8. maja 2007 = VI. studentská vědecká bohemistická konference, Vratislav, 7.-8. května 2007. Wrocław: Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, 2007, s. 56-64.

Zprávy, recenze

Čuřín, M. Dvakrát proti homofobii. In *Komenský*. Brno: Masarykova univerzita Brno. Pedagogická fakulta, 2012, roč. 136, s. 21-23.

Čuřín, M. Terapie homosexuality. In *Prométheus* 24, 2003, s. 72-74.

Konference s vystoupeními k tématu disertační práce

Literatura jako výzva a apel, Opava (2012)

Mezinárodní vědecká konference Slavia: Slovanské jazykové a kulturní identity,
Filosofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava (2011)

III. konference mladých slavistů ve Vratislavi (2009): Synové Evy a dcery Adama

VI. Studentská vědecká bohemistická konference ve Vratislavi (2006)

